

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

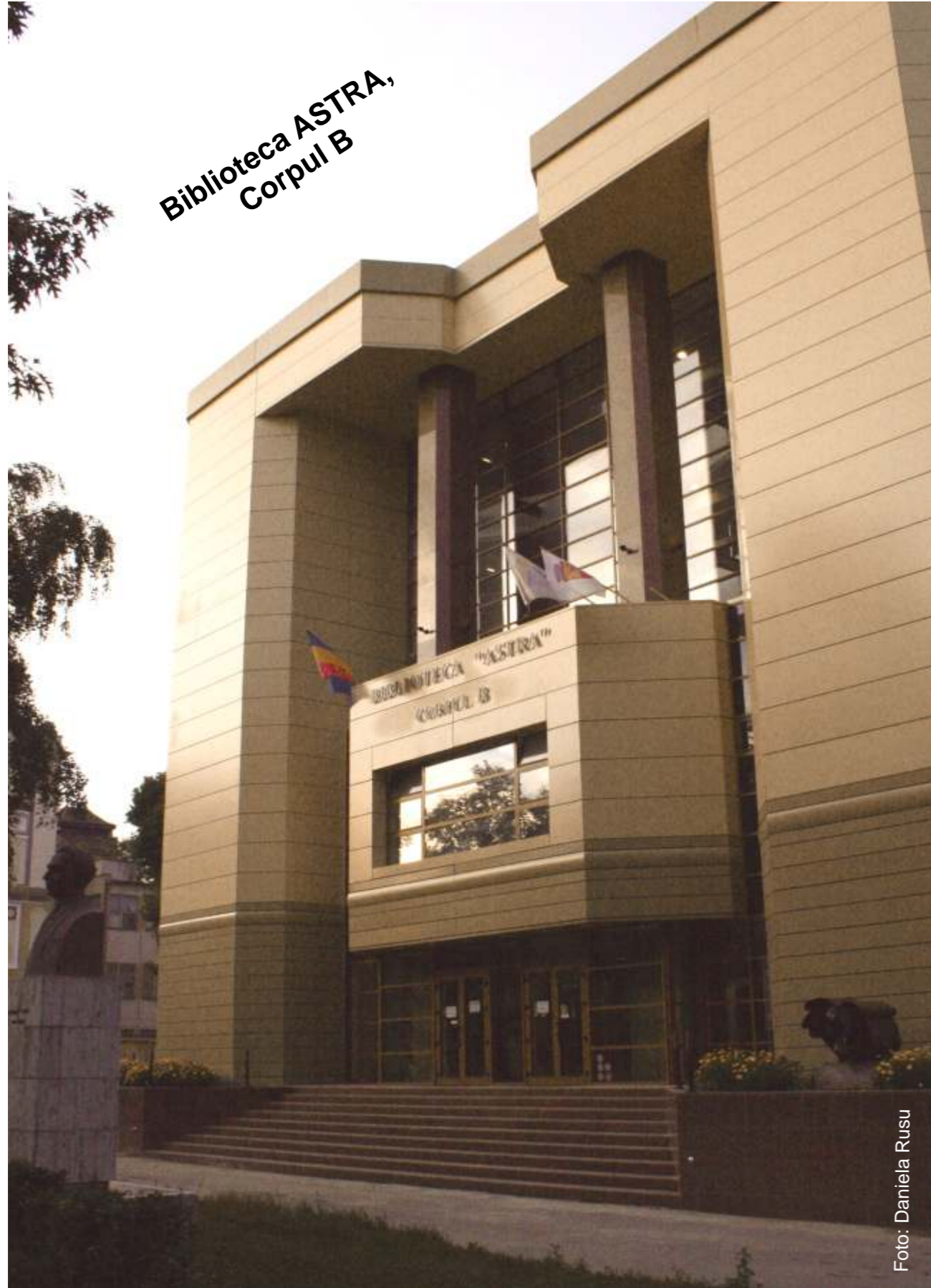
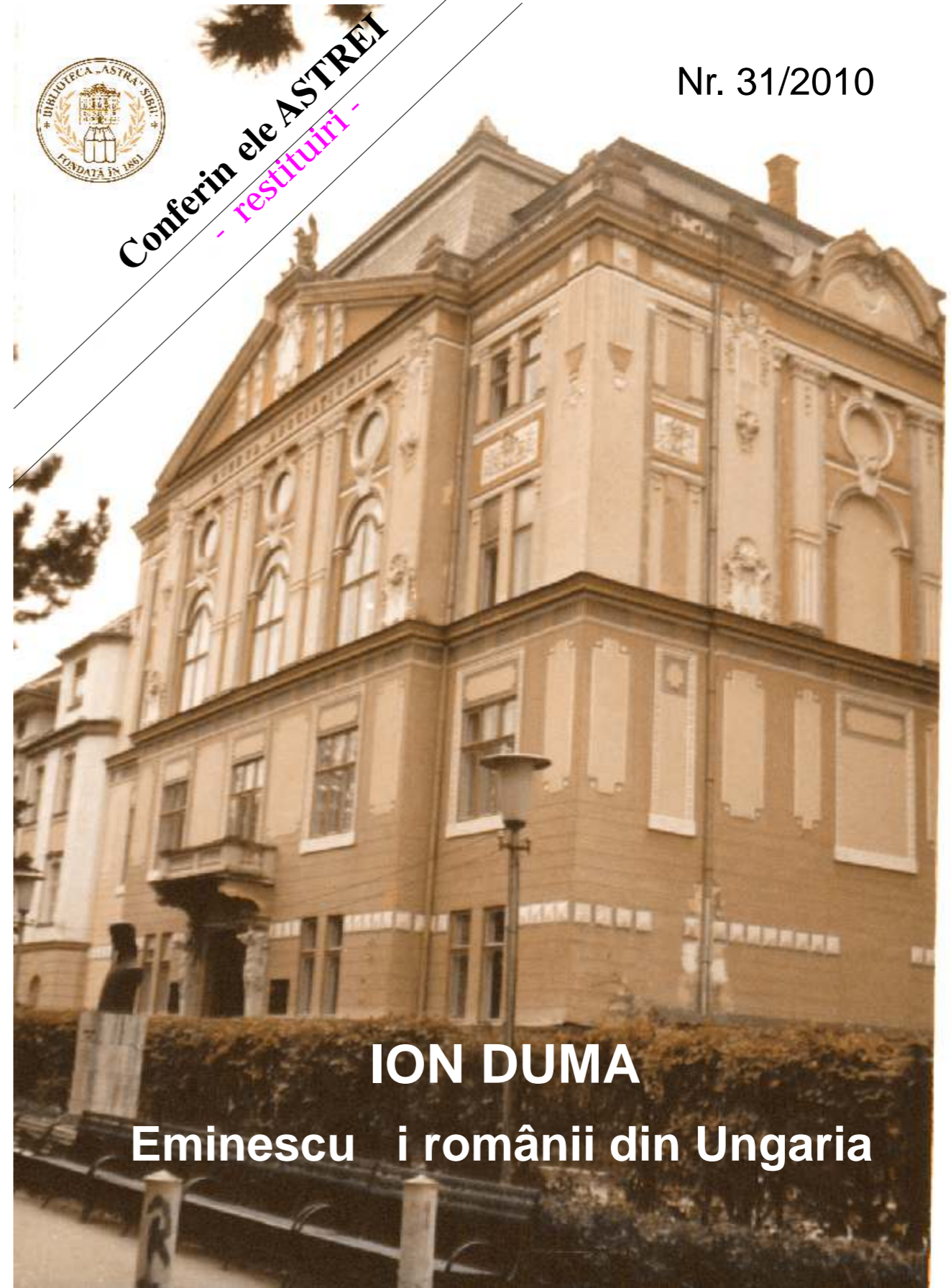

Foto: Daniela Rusu

Conferințele ASTREI
- restituiri -

Nr. 31/2010

ION DUMA

Eminescu și românii din Ungaria

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințe restituite:

ION DUMA: Eminescu și românii din Ungaria

.

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Ioana **Butnaru**
Tehnoredactare: Gabriela **Hașegan**
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

**CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU**

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjstrasibiu.ro>, e-mail: bjstrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i> (nr. 1)
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i> (nr. 2)
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i> (nr. 3)
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i> (nr. 4)
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i> (nr. 5)
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931-</i> (nr. 6)
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i> (nr. 7)
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007	(nr. 8)
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i> (nr. 9)
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i> (nr. 10)
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i> (nr. 11)
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i> (nr. 12)
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i> (nr. 13)
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i> (nr. 14)
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i> (nr. 15)
George Banu	<i>Actorul european</i> (nr. 16)
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i> (nr. 17)
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i> (nr. 18)
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i> (nr. 19)
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i> (nr. 20)
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i> (nr. 21)
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i> (nr. 22)
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i> (nr. 23)
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i> (nr. 24)

Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării (nr. 25)</i>
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul (nr. 26)</i>
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate (nr. 27)</i>
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață (nr. 28)</i>
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința (nr. 29)</i>
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni (nr. 30)</i>
Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria (nr. 31)</i>

Ion Duma

EMINESCU ȘI ROMÂNII DIN UNGARIA *

Idei culturale și literare

**Conferență ținută în sala Muzeului “Asociațiunii” din Sibiu
la 19 Februarie v. 1905**

Până acum de curând lumea românească știà de un Eminescu „rău , crunt demon vrăjind spre perzare prin frumusețea lui răufăcătoare” (N. Iorga), ascuns sub caracterizarea laconică de pesimist, al cărui geniu noptatec aveà străluciri de diamant. Mulți se apropiiau de prăpastia aceasta, a cărei adâncime îi atrăgeà totuș și-i ameția , cu o teamă evlavioasă, și găsiu că din fundul ei se înalță, dacă nu chiar molima ucigătoare cele mai neîndoielnice semne de primejdie. Omul acesta nu aveà nimic ce să-l fi putut lega de neamul din care s'a ridicat, afară de vraja neasămănată și de dulcea muzică a frazei. Unde erà – în scrisul lui – calea largà, bătătorită de vrednicii naționaliști ai timpului său? Cele câteva accente patriotice din satire, acel strigăt în lacrimi din „Doina” sa, niște dorințe din cutare poezie de tinerețe, toate aceste păreau a fi numai rătăcirea unei clipe, note discordante în grandiosul lui imn funebru.

Dar s'au descoperit nouă scrieri ale poemului, unele publicate și uitate sub colbul dositor al aurului curat, altele necunoscute. Din ele răsare un nou Eminescu, „aplecat cu o dragoste nemărginită spre orice mișcare, spre orice șoaptă din ogorul culturii românești, călăuz învățat, bun și înțelept al neamului

* Transilvania, Sibiu, 1906, nr. II, p. 45-54.

întreg, figură în care se adună și din care pornesc toate razele” (N. Iorga, Săm. an.IV, p. 591). Acesta trebuie studiat și priceput în întreaga bogăția cumișteniei lui, pentru a ispăși greșeala întârzierii și pentru a ne putea învrednici de scaun în șirul popoarelor luminate și pentru a învăța să întoarcem privirile – ca floarea soarelui după miticul ei mire, spre vasele purtătoare de mană spirituală. Și suntem pe calea îndreptării. Căci dacă cel mai alarmat strigăt, dacă șuerătura cea mai stridentă în contra unei stăpâniri, care voia să se întărească peste noi, s'a ridicat din mijlocul Ardealului, Ardelenii sunt astăzi aceia, cari publică operele lui Eminescu, îi studiază legăturile de răsă cu poporul nostru, îi scriu biografia cu toate amănuntele folositoare, cunoscute după cercetări făcute cu lungi strădani, îl apără împotriva celor care nu doresc să ni-se lipească de suflet, în sfârșit Ardelenii întreabă: care a fost cuvântul maestrului în cutare chestie privitoare la înaintarea neamului?

Pentru cine-l cunoaște, Eminescu e vrednic de aceste jertfe. Căldura inimii sale înfrățită cu judecata rece a minții s'a oprit mult asupra acestei frânturi de Românie, și i-a dat sfaturi pe lângă îmbărbătări. Nu se va spune aici - cu toate acestea – cum conzideră el existența noastră ca fiind o întrebare „bisericească, școlastică și cel mult administrativă-locală”, nici vederile lui cu privire la menținerea caracterului etnic al Românilor ungureni, adică nu vor fi analizate multele, bogatele lui articole politice, sau mai mult politice, concepute larg și actuale multe dintre ele, ci se vor atinge numai momentele vieții lui Eminescu, petrecute în mijlocul nostru, și se vor încheia ideile lui culturale și literare referitoare la binele și răul dela noi, azi și acum treizeci de ani.

La începutul verii anului 1866, în Maiu sau în Iunie, se pripășește în Blaj un băiat de vreo 16 ani, și alarmează întreaga studențime prin mulțimea și varietatea

cunoștințelor sale. Din gură în gură trece vestea: „A venit un student din Cerăuți, care a studiat trei clase gimnaziale(inezact) și pe urmă a stat doi ani la Cernăuți și a cetit întreaga bibliotecă gimnazială”. (Familia, 1900, p. 6). Acesta erà Mihail Eminescu. Zvonurile despre el nu erau toate adevărate, dar atâta e sigur: „în literatura românească erà pretutindenea acasă. Poeții îi aveà în degete și-i caracterizà pe fiecare.”. (ibidem). Pe studenții mai bătrâni îi încurcà în discuții istorice și literare, pe teologi îi fermecà cu cetirea-i înțeleghătoare. Dicțiunea lui precisă, elegantă, cu care recità poezii din Alecsandri, i-a săpat amintirea în mintea multora dintre ceice l-au cunoscut.

Eminescu venise în Ardeal după moartea lui Aron Pumnul (întâmplată la 12-14 Ianuarie 1866), dela care va fi auzit multe laude înflăcărate despre iubita țară părăsită. Gândul lui erà să facă examenele de pe clasele a III-a si a IV gimnazială si apoi să urmeze clasele superioare. Examenele însă nu le-a făcut. Se spune, că la tema scripturistică din grecește a fost încuiat într'o sală și n'a fost în stare să lucreze nimic. L-au găsit plângând, descurajat, el care mai târziu cetia și gustà în original pe marii tragediani antici.

Din petrecerea lui de câteva luni în Blaj se desface un moment însemnat: participarea la ședințele adunării generale ale „Asociațiunii” pe atunci transilvane pentru literatura și cultura poporului român, ținută în 27-28 August 1866 în Alba-Iulia. Încă vreo câteva săptămâni și Eminescu părăsește Blajul, fără să fi făcut altă ispravă, decât să cetească tot ce-i venia la mână și poate să scrie unele dintre poeziile, cari i-s'au publicat pe atunci în revista „Familia”.

Din Blaj Eminescu vine în Sibiiu, într'o stare foarte de plâns, toamna. Aici un seminarist îl prezintă dlui Nicolau Densușianu, pe atunci student la facultatea de drept din Sibiu. Se cunoșteau de mai nainte după nume, fiindcă amândoi scriau poezii la aceeaș revistă. Acesta îl găzduiește vreo trei zile, - dl. Ion Slavici afirmă într'un loc chiar că Eminescu a studiat în Sibiu, - și după aceea pribeagul trece în

Țara Românească, călăuzit de niște oameni ai vestitului preot Bratu din Rășinari. (Anuarul III al „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”. pp. 10 sqq.) În România, se alipește de trupe teatrale de a doua mână, cu cari cutreeră doi ani dearândul și părțile locuite de Români ale Ungariei. Probabil atunci a fost și prin Beiuș, unde se pare, că a umblat și la școală. De altfel avem trei indicii, cari ne dovedesc petrecerea lui Eminescu prin Bănat, părțile ungurene și prin Maramurășul cu codrii pletoși.

Legăturile lui cu Bănățenii au fost intime. multe din poeziile populare culese de Eminescu sunt din Bănat. O parte a anului 1867 a stat în Timișoara, unde aveà un frate, pe Niculae Eminovici, scriitor la un avocat (Literatură populară, ed. Il. Chendi, p. VIII, nota 2). În vara anului următor (1868) dl. Iosif Vulcan îl întâlnește în Arad, unde erà cu trupa lui Pascali, ca souffleur. Poezii scrie și acum, și directorului „Familiei” îi dă una să i-o publice (Ion Scurtu: Eminescu's Leben... p. 20, n. 1).

Cât despre al treilea indice, care arată legăturile lui Eminescu cu Maramurășenii, se reduce la o notiță proprie, unde vorbește despre niște „prelegeri pe cari le voiu ținea în Maramurăș”. Acestea însă nu s'au ținut, căci gazetele vremii de atunci ne-ar fi păstrat vreo urmă, ceea ce nu împiedecă să admitem treceri ale poetului prin ținutul acela. Altminteri cum i-ar fi dat prin cap să scrie despre planuri de a căror realizare se puteà ndoi câtuș de puțin? (Verosimilitatea ținerii acestor prelegi admisă de dl. Chendi, l. c.) nu se bazează pe nimic. Fragmentul reprodus de Dsa - fără destulă grijă - pote “face parte dintr'un articol - ori discurs? - conceput de poet în contra politicianilor țării sale, după cum vădește cuprinsul” mai curând decât dintr'o conferență pentru Maramurășeni, în care sămânța “urdorilor Fanarului” n'avea ce căuta. V. Scrieri politice și literare, Vol. I. pag. 29-30).

În 1869 Eminescu se reîntorcea la Botoșani și astfel iese din contactul direct cu Ardelenii și cu Românii ungureni, fără a întrerupe însă legătura sufletească. Aceasta din contră se întăria tot mai mult; ziarele noastre de atunci: Federațiunea, Albina și Familia, aduceau publicului mărgăritarele gândirii și ale fanteziei poetului. Prietinia cu bărbați de aici, mai ales cu dl. Ion Slavici îi dă prilej să ne cunoască mai cu temeinicie, să ne înțeleagă aspirațiile, și să ne urmărească cu interes cald activitatea în toate direcțiile, spre a-și putea spune cuvântul sincer și cuminte ori-și-când. Eminescu și l'a spus, căci îi erau dragi poporul nostru, naționalismul lui curat, țara în care locuim, atât de dragi, încât i se pare că “Moldova și Țara românească nu sunt decât promontorii ale Ardealului”. (Il. Chendi, Preludii, p. 13). El ne iubiă și pentru cinstea vieții noastre publice, pe care o relevează de câte ori i se dă ocazie, punând-o steag - de mătasă albă înfipt în creștetul unui deal tinos – față în față cu “vavilonia” din România vremii lui. Scriitorilor noștri, cari au trăit înaintea sa li se înalță imne de laudă: cutare coborâtor din vița lui Esope “gură de aur”, cutare trompet cu plămâni puternici e “preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”. Figurile istorice ale Românilor ardeleni le preamărește în diferite poezii. (Ciclul Horiadelor; în acelaș manuscript se amintește și numele lui Iancu,) și însăși vitejia și firea țăranului dela noi le descrie cu desăvârșit adevăr în romanul său: “Geniu pustiu”.

Ca să se facă evidentă întru câtva importanța împrejurărilor ardeleni în concepția poetică a lui Eminescu, voi da un pasaj episodic.

În romanul său amintit mai sus, Eminescu propovăduiește ideea unei complete regenerări naționale, și ca reprezentant, ca erou ideal al ei, pune un ardelean revoluționar, pe Toma Nour. “El este gândit ca o figură nepozitivă, capabilă de o mare concepție, dar ca bărbat, pe care neliniștea nervoasă și nepracticitatea mijloacelor îl duc – în mod simbolic – la peire, la moarte, fără a-i

fi dat timp să se lămuriască măcar”. (Conv. - lit. 1904, pp. 173-4). De sigur acesta numai revoluționar ardelean dela 48 nu e! Dar până a ajuns aici, el a fost completat cu revoluționarul muntean – moldovan, ca stfel să dea *tipul* revoluționarului panromân(o. c. 173), și Eminescu a fost mare meșter să facă aceasta, contopind păreriile despre cei dela 48 ale lui Eliade Rădulescu și ale altora cu icoana curată a unui conducător de războinici dela noi. (Ce păcat că nu se pot ceti 4 pagini(79-82), cari arată într-un stil vehement și avântat, ce credeau de fapt bătrânii noștrii despre convețuirea cu alte neamuri și nu cutezau să spue sus și tare nici odată!).

În schimb, urmărit de atenția îngăduitoare a D-voastră, voiui ceti o scurtă poezie din tinerețele poetului, despre Horia, apoteozat, cu o putere omerică, în versuri destul de neîngrijite.

Să privesc' Ardealul lunei i-e rușine,
C-a robii copii-i pe supt mâni străine,
Ci' ntr'un nor de abur, într'un vâl de ceață
Își ascunde tristă galbena ei față.

Horia pe un munte falnic stă călare,
O coroană sură munților se pare.
Iar Carpații țepeni, îngropați în nor,
Își vuiiau prin tunet gândurile lor.

“Eu am”, zise-un tunet, “suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate 'n pieptul său ;
Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ție”.

“Nalți suntem noi, munții, zise-un vechiu Carpat,

“Dar el e mai mare, că ni-i Împărat”.

Atunci luna iese, norilor regină,
Fruntea lui cea pală roșu o 'nșenină,
Galbenele-i raze încing fruntea-i rece
Că părea din munte diadem de rege.

Și un stol de vulturi muntele'nconșor
Cugetând că-i Joe, Dumnezeuul lor,
Când în miezul nopții cununat cu nimb,
Fulgere aruncă sus de pe Olimp.

(Poezii postume, ed. Chendi, pp. 33-34).

Dar dacă în scrisul lui Eminescu n'am găsi decât note izolate referitoare la noi , din punctul acesta de vedere nu i s-ar putea recunoaște o importanță deosebită. Se pot închea însă ideile culturale și literare ale poetului din diferite notițe și articole, se pot combina într'o legătură firească, și acesta e lucrul care trebuie să ne intereseze, mai ales că multe dintre ele sunt și azi de actualitate, ca și în clipa când s'au scris. Sufletul lui chemat de un ideal măreț s'a apropiat de toate piedecel pe cari le vede în calea realizării lui, și astfel n'a scris numai despre marii păreți despărțitori ai unității culturale, ci și despre acele mici lucruri neobservate de mulți, despre acei spini în drumul anevoios, cari ne țin pe loc. “Blocurile masive sunt întregite cu piesele de amănunt, nelipsite întregului cugetării lui Eminescu” (Scrieri politice și literare , vol. I. P. XI).

El s'a ocupat deci și de chestia pronunției, asupra căreia revine cu stăruință în cronicile-i teatrale. Ca unul care copilărise în Moldova, își făcuse studiile secundare la Cernăuți, la Sibiu, la Blaj și la Beiuș, stătuse la Timișoara (I. Slavici: Convorbiri literare, 1903 p. 926), cunoștea bine felul de vorbire, de accenturae al Românilor de pretutindenea, cu toate defectele de cari nu râde, ci le combate, - mai cu seamă din punct de vedere al artei dramatice. După Eminescu, pronunția trebuie să fie pretutindenea una și aceeași – cea națională, căreia Ardelenii îi zic frumoasă” (vorbește frumos românește). Totuș Ardelenii aceștia conștienți de ce și cum ar trebui să le fie rostirea, consacră multe “vicii provinciale” prin întrebuințarea lor zilnică. Astfel auzi exprimându-se fără “i” final (î) – toț, faceț, mâncaț ba chiar oribila formă: “tăț”. “Și apoi tocmai acest “ă” pe care îl blamează, l-au făcut (ai noștri) mediu unificator cu trecutul – așa ănimă, Săbinii, băserică”.

În fața acestor greșeli contra ortoepiei se ridică însă pronunția vie a claselor culte (din România) și mai ales limba scrisă, “a cărei dreaptă rostire este fixată de două sute de ani și mai bine”. Dar – în conștiența păcatului lor – ce fac Ardelenii, “căroro le-ar fi rușine să pronunțe rău nemțește pe când românește ba”?

“Bărbații noștri din Transilvania – cei de litere chiar – nu pronunță adeseori mai bine decât oamenii din satul lor. Silescu-se oare profesorii de prin gimnaziile românești, ca să învețe junimea a-și pronunța bine limba lor natală? Poate ... dar nu credem; căci dovadă vie e junimea din universități, care adeseori își face o mândrie din aceea, că pronunță cum se rostește în provincia lor respectivă. Nu facem nimănu o crimă prin pronunția rea, însă pe cât avem încă vreme, să ne silim prin școli, de nu în casă și în viața publică, de a introduce o pronunție generală”. Aceasta se poate cu atât mai mult, cu cât “limba românească este dintre acele cu dreaptă măsură; ea n'are nici consoane prea moi, nici prea

aspre, nici vocale prea lungi sau prea scurte : mai toate sunetele sunt medii și foarte curate”.

Ca să putem vedea împlinită cerința unei pronunții generale, e neapărat de lipsă să delăturăm sistemul ortografic al etimologismului, care “lasă deplină largitudine de acțiune” celorce vor schilodirea drepte rostiri, și să-l înlocuim cu sistemul fonetic. Căci “ de ar fi fost o ortografie unitară și fonetică”, azi ama aveă cu toții o singură formă a aceluiaș cuvânt, nu mai multe. Aceasta explică în parte bucuria lui Eminescu de câteori vedeă realizându-se prin mijlocul sigur al fonetizmului puțința de a păstră o normă unică în pronunție, ca atunci când eșiau la noi “Albina Carpaților”, și mai cu seamă foișoara “Telegraful Român”.

Altă problemă, care a înlănțuit atenția lui Eminescu a fost aceea a “limbii cărturarilor din Ardeal”. El vedea idealul tuturor Românilor în “menținerea limbii strămoșești și a bisericii naționale”, fără cari nu poate fi vorba de “libertatea spiritului și a conștiinții în deplinul înțeles al cuvântului”. Pe urmă conzideră și motivul acesta de ordin osihologic, că “fiecare are nevoie de un tezaur sufletesc, de un razim moral într-o lume a mizeriei și a durerii, și acest tezaur i-l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericesti și mirene. În limba sa numai i-se lipesc de suflet preceptele bătrânești, istoria părinților săi, bucuriile și durerile semenilor săi”. Sunt limbi bogate și sărace, și chiar de ar fi ca limba noastră să fie dintre acele, cari n’au “dezvoltarea necesară pentru abstracțiile supreme ale minții omenești, însă nu e lipsită de expresia concretă a simțirii”, iar omul “numai în limba sa își pricepe inima pe deplin”. Dar limba românească numai pentru cei ce nu o cunosc pe deplin este săracă, pentru cari o studiază cu rîvnă și cu dragoste acasă la dânsa, ea este o bună gospodină și are multe de toate”. Avuția ei nu este în cuvinte, ci în locuțiuni, “în acele tiparuri neschimbate,

cari se formează în curs de mii de ani, și dau fiecărei limbi o fizionomie proprie, apoi în bogăția formelor flexionare, în sufixe, în prepozițiuni (de cari limbanoastră are foarte multe), în sfârșit în acele mulțimi de finețe psihologice, cari ele dau abia viață sunetelor moarte din cuvinte”. Aceasta nu-i mare pacoste, “căci la urma urmelor e indiferent, cari sunt apucăturile de cari se slujește o limbă, numai să poată deosebi din fir în păr gândire de gândire”. Aici Eminescu, ca să arăte, că “un singur cuvânt alăturat cu altul are alt înțeles”, ia cuvântul “seamă” (rațiocinium) și citează vreo zece locuțiuni cărora le-a dat naștere. Astfel zicem: a băga de seamă (bemerken), a fi de o seamă (gleicher Art sein), a ține de seamă de ceva, etc. Și tot astfel “de fiecare cuvânt vechiu se ține un șir întreg de zicale, cari înlocuiesc cu prisosință, ba întrec adesea mulțimea cuvintelor și frazelor nouă, primite în limbă fără de nici o rânduială”.

În sfârșit să ținem seamă și de alt caracter al limbei noastre, acela al vechimii ei, în urma căruia limba e staționară. Ea e pe deplin formată în toate părțile ei, ea nu mai dă muguri și ramuri nouă și a o silnici să producă ceea ce numai e în stare înseamnă a abuza de dânsa și a o strica”.

Lucrurile acestea le ignorau – “unii cu, alții fără intențiune” – scriitorii români din Ardeal, pentru aceea bărbații culti și pricepători judecau scrisul nostru ca având “o limbă foarte ciudată”. O influență nefastă ezercită asupra scriitorilor nostri limba celor două popoare, cu cari venim mai des în atingere, și urmarea a fost, că ei “își formaseră șabloane sintactice pe cari le umpleau cu cuvinte latinești spre marea daună a limbii naționale”. Având în vedere cu deosebire înleznierea de a îmbogăți prin derivare, prin adăugire de sufixe, ori pe altă cale, a limbii germane, “domnii scriitori – zice Eminescu – căutau a altoi limbii noastre fizionomia alteia cu totul streine de ea , și prin acest soi de cultivare a limbii au eșit la lumină fenomene, care au dat ocazie penelor satirice să facă haz de

jurnalistica de dincoace de Carpați”, deși în privința onestității, “merită mai mult respect decât gazetele noastre” (din România).

Altă greșală a autorilor noștri a fost aceea, că “au mai ținut seamă de așa numita puritate a limbii și pentru acest scop au crezut de bine a prăda lexiconul latinesc și acelea ale limbilor romanice, și a alungă toate cuvintele slavone, chiar cele mai nevinovate, chiar cele cari la noi își pierduseră de mult înțelesul lor primitiv”. Aceasta e nefiresc. Ceice voiesc o purificare absolută – cum au încercat-o destui trebuie să-și dea seama de împrejurarea, că unele cuvinte, pe cari vreau să le alunge “sunt așa de concrete, așa de încreșcute în țesătura limbii române, încât trebuie să rumpi țesătura toată, ca să le scoți.”. Cazul e analog cu cel al limbii engleze, al cărei material lexical romanic nu-I schimbă fizionomia de limbă germană. Așa în limba românească: ea și-a asimilat perfect materialul slavon, și dacă ar voi cineva să deducă originea noastră - eră pe vremea lui Roesler! – numai pe baza cuvintelor, aceasta va fi mai mult o dovadă de neștiință din partea sa, decât un argument în privirea noastră. Dar preste tot Românii au dat prea mult pe părerea străinilor, pe când această părere ar fi trebuit să ne fie cumplit de indiferentă”, fie și numai în virtutea însușirii fiecărui popor de a disprețui pe celelalte. “A trăi și a vorbi după placul altora e nedemn atât de un om îndeosebi , cât și de un popor”. Noi vorbim și scriem pentru noi, iar limba noastră va cuprinde în desvălirea firească comori de scrieri însemnate prin știință sau prin frumuseță, atunci străinul ce va avea nevoie de dânsa va învăța-o nepoftit de nime”.

Ultimul moment de rătăcire al cărturarilor ardeleni de atunci e neștiința sau ignorarea faptului, că “limba noastră e staționară”. Eroarea că ea s’ar fi schimbat foarte, o datorim cărților noastre bisericești, cari se tălmăceau ad litteram din slavonește sau din grecește. Dovadă însă că limba noastră e aproape

neschimbată de trei sute de ani aproape “ni-o dau puținele scrieri originale de pe acea vreme”.

Dar iată prin anii 1877 se înseamnă o schimbare în bine. Câțiva tineri harnici se îndeletnicesc cu răspândirea științelor practice, pe cari le tipăresc “în banii mărunți ai cunoștinții utilitare într-o formă scrisă românește deadreptul, lezne de înțeles”. Și atunci marele creator al limbei în poezia noastră, încredințat de izbânda mai grabnică sau mai târzie a dreptei măsuri în armonia frazei, darmă sprijoanele neputincioase de sub soclul, pe care ș-au cocoțat pedanții noștri filologi și gazetari păsăreasca, și pe ruinele lor ridică următorul monument de ironică indignare: “A crede, că un popor de preste zece milioane de suflete a fost compus numai din nătângi, și că n’a avut nici destul auz, nici destulă minte pentru a-și plăzmu o limbă cum se cade, a primi apoi ciudatul axiom, că numai domnii filologi sunt oameni cumiți, cari ne pot pune la cale după teorii pe cari le sug 4 păreți din degetul cel mic, o asemenea credință este o insultă pentru nația românească, care a vorbit și a scris bine și într-un fel înainte chiar de a fi sămânță de filologi pe plaiurile Daciei lui Traian. Ramură mutată departe de trupina părintească, limba românească s’a nutrit în mediul ei nou prefăcând nutremântul în organe specifice ale sale, și rămâind limbă romanică”.

Mintea lui Eminescu și-a cumpănit zborul larg și avântat și de-asupra celor mai însemnate instituții culturale ale noastre: “Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român”, după ce scrisese despre “Societatea pentru fond de teatru”.

Furat de amintirea anilor de pribegie, când ascultase cu toată curiozitatea și nevinovăția unui suflet de copil cuminte dezbaterile Asociațiunei în Alba-Iulia, zece ani mai târziu Eminescu scrie la adresa ei unele “observații, cari cuprind o critică ageră și dreaptă a formalismului culturai române din Ardeal”. Articolul începe cu o constatare: “Deceniile din urmă ale culturii române au în toate părțile

Daciei un caracter unitar, care s'ar putea însemna cu cuvintele: irosirea puterilor vii ale poporului românesc pentru crearea de forme de cultură goale și de prisos". Aceasta în Ardeal ca și în România. Este însă o mare deosebire: la noi aceste forme sunt susținute de bună voie și prin contribuiri libere, pe când dincolo „au fost *impuse* poporului de căpăținile frizate la Paris". În Transilvania mai intervine împrejurarea până la un punct demnă de invidiat", că „puterile vii ale nației erau deja angajate la o dezvoltare istorică și de stat streină". „Absolutismul austriac a fost o adevărată școală de deprindere la muncă fizică și spirituală și supt acel regim sobru florile deșarte ale tinerei și neîncercatei Asociațiuni ar fi făcut loc altor flori , cari se producă simburi de propășire". Eminescu știa cum se va ridica negru stolul protestărilor contra lui și contra multora, cari judecau asemenea, pentru că a spus cu gând bun un adevăr despre „măreția palatului (pe atunci) de ghiață" așezat pe umerile nenorocitei mulțimi și așteaptă – dela noi și din România – cuvântul celor neorientați: „Cine zice, că idolul trebuie zdrobit, vânzător este".

Altcum stă lucrul cu Societatea pentru fond de teatru". Când s'a deschis discuția publică asupra ideii de a se înființa instituția aceasta, Eminescu a scris substanțial articol „despre teatrul românesc și repertoriul lui", care nici azi nu și-a pierdut actualitatea. Aici îmbrățișează cu căldură ideea frumoasă și folositoare a „creierii unui teatru național dincoace de Carpați". După ce face o socoteală conștientioasă a averii noastre proprii dramatice și constată, că avem puține piese bune, sprijinește ideea poetului ardelean Ion Lăpedatu: edarea unui almanach pe fiecare an, care să conțină numai lucrări dramatice, se înțelege că bune. În chipul acesta vom izbuti să punem piedecă pe scena noastră „libertinagiului de spirit și de inimă, care înflorește într'o urâciune crasă și nespovedită pe toate celelalte teatre". „Altfel – zice Eminescu – folosindu-se de credulitatea mulțimii necompetente, am putea să deschidem un teatru azi, fără ca națiunea să contribue

ca atare un ban măcar, pentru că masa poporului aleargă cu banul cel din urmă chiar, pentru a vedea reprezentându-se înaintea sa necuviințe, pe care eu, să am putere, le-aș pune sub privegherea tribunalului corecțional”. Dar la ce n’ am trage folos din pățania altora, la ce nu ne-am folosi de împrejurarea, că „simțul poporului nostru e încă vergin și necorupt de veninul farzelor și al operelor franceze și nemțești” și să „dedăm publicul nostru, folosindu-ne de neesperiența lui, cu creațiunile geniilor *poterice*, cu simțeminte mari, nobile, cu idei sănătoase și morale?” Dramaturgii noștri să studieze cu seriozitate modelele mari ale străinătății, să ajungă ca „întrunind mărire și frumuseță, curățenie și pietate adevărat creștină...să se ridice până la abstracțiunea cea mare și poterică a poporului. Pe popor în luptele sale, în simțirea sa, pe popor în puterea sa demonică uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel profund.” să ni-l arete pe scenă, cum a făcut Victor Hugo la Francezi. Cu aceste sfaturi Eminescu nu îndeamnă pe autorii noștri să imiteze, ci numai să aibă ca „măsurat” operele străine, dar stăruie cu tot dinadinsul în credința ca să avem un repertoriu național român, „care nu numai să placă, ci să și folosească ba înainte de toate să folosească”.

„Al doilea moment în crearea teatrului național sunt actorii. Dacă repertoriul e sufletul unui teatru, actorii sunt corpul lui, sunt materia, în care se întrupează repertoriul”. Pentru creșterea și formarea lor, Românii ardeleni trebuie să facă jertfe bănești, dacă țin cu trup și suflet la înființarea teatrului. Aici propune Eminescu crearea de stipendii pentru actori și actrițe, idee astăzi realizată în parte. Temându-se de abuzuri, la împărțirea stipendiilor, spune că “în alegerea stipendiștilor procedura urmează din însăși natura artei ca să fie alta, decât la conferirea stipendiilor pentru specialități”, și promite, că va desvolta și procedura aceasta altădată, tot în coloanele foii ardelenesti “Familia”. Făgăduința nu s'a împlinit niciodată.

Așa a scris despre noi și despre ai noștri acel Mihail Eminescu, în mintea căruia s-au înfrățit - mai puternice decât la oricare bărbat al vremii sale – simțul realității cu dorul fierbinte de ideal. El nu s'a perdut în clădirea palatelor de ghiață, nu și-a

“Împărțit gândirea pe sisteme numeroase,

“Na pus haine de imagini pe cadavrul trist și gol.”,

nici

“N-a cârpit cerul cu stele, n-a mânjit marea cu valuri”,

nimic din toate acestea, ci – în căldura inimii – creierul lui a rămas rece și și-a îndreptat “activitatea cu siguranță , să nimicească adevărata cauză a răului și să o stârpească cu statornicie de fier”. Pentru aceea s'a ocupat de lucruri, cari unora pot părea bagatele, dar cari în realitate au fost și sunt chestii vitale de ordin național, cultural și literar.

Rămâne acum să dăm acestor mărgăritare ale gândirii românești toată dragostea noastră înțelegătoare , toată stăruința unui studiu de care sunt vrednice și pe urma căreia va purcede – nestăvilă și cu dor așteptată – acțiunea de mântuire.

Vom face-o!

Sibiu, în 30 Octomvrie v. 1905.